

Nem jelenthet túl nagy kihívást az olvasónak, hogy néhány oldal áttanulmányozása után felismerje Gacsályi Mátyás, a *Vidróczki-kódex* főszereplőjének magyar irodalmi előképeit. Rögtön adja magát a párhuzam Tamási Áron *Ábel-*

76 Reichert Gábor

„HEJ VIDRÓCZKI, MOST GYERE KI”

Halász Margit: *Vidróczki-kódex*

trilógiájával, és a szerző mintha Tersánszky Józsi Jenő *Kakuk Marci*-történeteiből is merített volna hősének megalkotásakor. Persze nem állíthatjuk, hogy Halász Margit könyve kizárólag a nagy elődök kortárs kulisszák közé he-

lyezett továbbgondolásaként lenne olvasható, annál is kevésbé, mivel már maguk az említett klasszikusok sem pusztán megalkotóik fantáziáját dicsérték. A magyar népmesék tucatjaiban előbukkanó furfangos hős alakja éppúgy szolgált ugyanis Tamási vagy Tersánszky legendás figuráinak alapjául, mint ahogy a 19. század híres-hírhedt betyárjairól szóló mondák igazságos gonosztevőinek. Nem véletlen, hogy a 2013-as Halász-regény jóindulatú, de adott esetben a simliskedéstől sem visszariadó falusi kalandora is a valaha élt legnagyobb mátrai szegénylegény, Vidróczki Márton útmutatásait követi bolyongásai során.

Egy a nemzeti hagyománykincsben generációról generációra továbböröklődő konvencióról van tehát szó, amelynek célja tulajdonképpen minden szépirodalmi feldolgozás esetében ugyanaz – tudniillik annak firtatása, hogy a mindenkori kortárs viszonyok között milyen lehetőségei lehetnek egy népmesei hősnek az érvényesülésre. A *Vidróczki-kódex* bizonyos tekintetben e vállalkozások egyenes ági leszármazottjának tekinthető – más kérdés, hogy sem a rövid pika-reszk történetekből építkező regényszerkezet mozgalmassága, sem a szöveg nyelvi megalkotottsága nem közelíti meg a nagy elődök színvonalát. (A korrektség kedvéért azért gyorsan szögezzük le, hogy meglehetősen terméketlen az eféle összehasonlítás, hiszen értelemszerűen senkitől sem várhatjuk el, hogy a modern magyar irodalom csúcsteljesítményeihez mérhető *Ábel-*, vagy *Kakuk Marci*-utánérzést hozzon létre.)

Gacsályi Matyi – a fent említett konvencióknak megfelelően – egy szegény mátraverebélyi szénégető legkisebb fia, akinek minden vágya, hogy valamilyen módon kitörjön egyre szűkösebbnek érzett falusi közegéből. A történet kezdetén még úgy tartja ezt megvalósíthatónak, hogy némi szerencsével „rálel egy különleges, kihaltak hitt gombafajra, amelyet az ő nevéől jegyeznek majd”, így téve szert a világhírré. Gombászás közben azonban – a nagy felfedezés helyett – véletlenül ráakad a Mátra egyik barlangjában Vidróczki Márton titkos hagyatékára: egy kódexre, amely rejtjelezett életvezetési tanácsokkal látja el az útjukon megtevédt ifjú betyárokat. A Vidróczki-apokrifek legkülönösebb tulajdonsága, hogy

valójában nem utasítják semmire tulajdonosukat: a titokzatos könyvben talált rajzokat, versikéket Matyi mindvégig saját, már megszületett elhatározásai megerősítésére használja, és azokat kivétel nélkül pillanatnyi kedvéhez igazodva értelmezi. Ez a befogadói stratégia akár Halász Margit regénypoétikájának metaforája is lehetne: Matyi különböző kalandjai ugyanis, a Vidróczki-kódexben talált bejegyzésekhez hasonlóan, teljesen ad hoc-módon követik egymást, mintegy a mindentudó mesélő önkényes csapongásának illusztrációjaképpen. A racionális történetvezetés éppúgy nem áll az elbeszélő érdekében, mint Matyinak a betyár „utasításainak” tényleges helyükön való kezelése. Jó példa erre a kódex utolsó, üresen hagyott oldala, amelyet főhősünk szintén jelentéssel ruház fel: természetesen arra a következtetésre jut a fehér lap láttán, hogy mindent pontosan ugyanúgy kell folytatnia, ahogy előzőleg már eldöntötte magában. A regény címadó erekléje (amely egyébként összesen körülbelül öt oldalból áll, legalábbis Matyi ennyiről emlékezik meg utazásai során) tehát elég csekély jelentőséggel bír a történések befolyásolásában, hiába is próbálja az elbeszélő ennek ellenkezőjét bizonygatni. Nem is magára a kódex tartalmára vagy Vidróczki alakjának megidézésére helyezi a narrátor a hangsúlyt látens főszereplője folyamatos emlegetésével, hanem arra a több helyütt hangoztatott tételre, mely szerint a 21. század Magyarországnál csakis a betyáros ravaszság mentheti meg az embert az éhhaláltól és a teljes feledésbe merüléstől.

A szerző másik vesszőparipája a hiányos (nyelv)tudás veszélyeinek állandó emlegetése: valamiért egyetlen adandó alkalommal sem mulasztja el megjegyezni, hogy a képzetlen Matyinak mennyi hátránya származik abból, hogy szénégetés helyett nem egyetemi tanulmányokkal, vagy legalábbis intenzív angolleckékkel töltötte ifjúkorát. Az ilyen és efféle oktató-nevelő szövegrészekről a szórakoztatónak szánt regény sokszor inkább egy pályaválasztási tájékoztatófüzet benyomását kelti: „Egy magát luxus költöztető cégnek nevező hirdető csomagolófiúkat keresett. Az angolnyelvtudást helyezték előtérbe, a kiváló fizikumot, a megbízhatóságot, a szorgalmat és az intelligenciát. Egy-két diploma sem akadály, olvasta Matyi a szöveg végén, és nem értette, a bútorok pakolásához vajon mi a fenének kellene egyetemre járnia az embernek. Hát megbolondult a világ?!” Matyi végül megkapja az idézetben említett állást, aminek köszönhetően rövid időn belül beutazza fél Európát (így mozdítva elő a regény cselekményét), ráadásul néhány hét alatt bármilyen nemzet polgáraival képessé válik megértetni magát. Mesés történetről lévén szó, ez utóbbival nem is lenne semmi probléma, ha az idegen nyelvű kommunikáció ábrázolása valamivel következetesebben jelenne meg a műben: hol „magyarrá fordítva” olvashatók a szereplők angolul folytatott párbeszédei, hol pedig szövetszerűen is láthatóvá válik Matyi csetlő-botló angolsága. („Where

are the sheeps?, kérdezte, mire útbaigazították”. A kötekedés szándéka nélkül tegyük hozzá, hogy a ‘sheeps’ mint többes számú alak egyébként is helytelen – persze ez lehet szándékos nyelvrontás is a szerző részéről.)

78 Annak ellenére, hogy első ránézésre kissé sarkosnak tűnnek a regény központi tételei (a mai ifjúság bajos érvényesülése, a világ megálíthatatlan globalizálódása stb.), az elbeszélő mindvégig akkurátusan érvel mondandója igazsága mellett, amihez elsősorban a különböző nyelvi regiszterek hol szerencsésebb, hol kevésbé jól sikerült vegyítésének eszközei állnak rendelkezésére. A regény elbeszélés módja – a történetvezetés mintájára – népmesei, szépirodalmi és kortárs köznyelvi klisékből építkezik. Felesleges részleteznünk, hogy az efféle nyelvváltozat-keveredések esetében meglehetősen vékony mezsgye választja el a jól sikerült stílusimitációt a szervesen elemekből összetákolt, erőltetett nyelvi humortól – sajnos a *Vidróczki-kódex* esetében több helyütt is az utóbbi konstelláció válik uralkodóvá. Míg a népmese-elbeszélőt imitáló szövegek sokszor fakaszthatják mosolyra az olvasót (pl. „Mit tehetett szegény Matyink?, öklendezve bár, de megreggelizett”; „Most meg arra rezzent össze Mátyás, hogy a nő folyton azt mondta, hogy szex, szex, szex. Ejha, ennek már a fele sem tréfa, gondolta Matyi, jó lesz jobban figyelni, nehogy bevigyék az erdőbe.”; „Hej, akkor lett ám igazán meleg a helyzet, amikor a vízi tündér nőcskék megjelentek”), addig a mai szlenget utánzó közbevetések inkább kínoisan mesterkéltnek hatnak. Az efféle szöveghelyek láttán nehezen lehetünk úrrá az érzésen, mely szerint egy a „mai fiatalok” beszédét ismerni vélő, infantilis elbeszélő próbálja eladni magát az olvasónak – ezzel csak még nyilvánvalóbbá téve, hogy valójában nem sokat konyít ahhoz a közeghez, amelybe illeszkedni próbál mondanivalójával. Néhány példa a teljesség igénye nélkül: „Matyi számára az egyik opció sem tűnt valami Pepsi-érzésnek, magyarán üdítően kellemesnek”; „Sétáltak a parton, és időnként meg-megálltak, s olyan csókcsatákat vívtak, amelyek ha nem is időtartamuk, de heveségük miatt mindenképpen esélyesek lehettek volna, hogy a Guinness-rekordok könyvébe kerüljenek”.

A helyenként túlzottan erőltetetté vagy didaktikussá váló elbeszélés mód ellenére nem állíthatjuk, hogy Halász Margit ne beszélne regényében alapvető, a mai fiatalság mindennapi életét valóban átható problémákról. A tizennegyedik fejezet zárata jól foglalja össze azt az általános életérzést, amely egyre több vidéki (vagy akár fővárosi) huszonevesen válik úrrá napjainkban: „A mese itt véget is ért, mindenki boldogan vagy kevésbé boldogan mehetett tovább, azzal a szépséghibával, hogy Matyink megint csak ott találta magát, ahol a part szakad. Budapesten, magányosan, munka nélkül.” A *Vidróczki-kódex*en kívül nem igazán tudnék olyan mai regényt említeni, amely ezt az aktuális és sokakat érintő kérdést helyezné vizsgálódásai középpontjába – a közéleti téma emészthető szépirodalmi formában való tálalását pedig, a szöveg minden hiányossága ellenére, nem győzhetjük elég nagyra becsülni. (*Kortárs Kiadó, Bp. 2013*)